

К. В. МУРАВЬОВ
Я. В. АРТЕМЕНКО

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

**К. В. МУРАВЬОВ
Я. В. АРТЕМЕНКО**

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ
КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
(АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)**

Монографія

Київ
2023

УДК 342.9:340.132]:004.056](477)(02)

M91

Рецензенти:

В. О. Заросило, д-р юрид. наук, проф., завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП

В. П. Босий, д-р юрид. наук, заступник голови Господарського суду міста Києва

О. О. Воронятніков, д-р юрид. наук, головний інспектор відділу протоколу управління міжнародних відносин Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України

О. І. Добрянський, канд. юрид. наук, начальник відділу митного оформлення Київської митниці Державної митної служби України

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 5 від 26.04.23)

Муравйов К. В., Артеменко Я. В.

M91 Особливості функціонування національної системи кібербезпеки України (адміністративно-правовий аспект): монографія. Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2023. 172 с.

ISBN 978-617-02-0379-3

Проаналізовано адміністративно-правове забезпечення функціонування національної системи кібербезпеки України. Доведено доцільність розмежування понять національної системи кібербезпеки та національної системи забезпечення кібербезпеки як різних категорій для використання стосовно різних явищ правової дійсності. Визначено місце і роль норм адміністративного законодавства України у нормативному забезпеченні національної системи кібербезпеки України. Розглянуто складові національної системи кібербезпеки України. Сформовано поняття національної системи забезпечення кібербезпеки України.

Для науковців, викладачів, практичних працівників та всіх, хто цікавиться зазначеними питаннями.

УДК 342.9:340.132]:004.056](477)(02)

© К. В. Муравйов, Я. В. Артеменко, 2023

© Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2023

ISBN 978-617-02-0379-3

ЗМІСТ

Передмова	5
Перелік умовних позначень	11
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	12
1.1. Кіберпростір як середовище для реалізації та охорони адміністративних правовідносин	12
1.2. Поняття та структура національної системи кібербезпеки України	36
Висновки до розділу 1	60
Розділ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	64
2.1. Місце та роль норм адміністративного законодавства України у нормативному забезпеченні національної системи кібербезпеки України	64
2.2. Основні функції національної системи кібербезпеки та інструменти їх реалізації	76
2.3. Координація та взаємодія елементів національної системи кібербезпеки: внутрішньодержавний та міжнародний аспекти	86
Висновки до розділу 2	107
Розділ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	111

3.1. Закордонний досвід адміністративно-правового забезпечення функціонування національних систем кібербезпеки	111
3.2. Удосконалення законодавства як напрямок поліпшення адміністративно-правового забезпечення функціонування національної системи кібербезпеки України	133
Висновки до розділу 3	144
Висновки	147
Список літератури	155

ПЕРЕДМОВА

Нині дедалі більше суб'єктів права встановлюють, змінюють та уникають зв'язків за безпосереднім контактом, використовуючи для цього віртуалізацію відносин. І такі зміни зв'язків мають як позитивні, так і негативні наслідки. Розвиток електронного врядування, надання адміністративних послуг через інтернет, впровадження електронної звітності, використання електронних доказів не обмежують низку позитивних прикладів застосування інформаційних технологій в органах державної влади, що сприяло значному підйому України у міжнародних рейтингах (Doing Business, Paying Taxes). Водночас, кіберпростір як середовище реалізації та охорони відносин, є відносно новою сферою, розвиток якої містить певні ризики у вигляді кібератак та кіберінцидентів, запобігання та припинення яких є вкрай необхідним.

Кібербезпека для законодавства України поняття нове, а його введення обумовлено нагальною необхідністю досягнення захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору. І для досягнення цієї мети, одним із векторів роботи є формування національної системи кібербезпеки. Відповідна дефініція закріплена в Законі України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України” від 05.10.2017 р. № 2163-VIII, прийняття якого, безперечно, є суттєвим кроком у функціонуванні кіберпростору в інтересах особи, суспільства і держави.

Однак, про досконалість правового регулювання національної системи кіберпростору говорити зарано. Про це свідчить і недосконалість самої використаної конструкції, коли у тлумаченні поняття застосовано діяльнісний підхід, а конструкція для позначення відрізняється від закладеного змісту. Суперечливим є законодавче визначення національної системи кібербезпеки, тому що коло її основних суб'єктів обмежено держав-

ними органами, здебільшого — правоохоронними. При цьому, про державно-приватну взаємодію як принцип організації та функціонування досліджуваної системи зауважено з вказівкою на певні обставини, за яких така взаємодія визначається через функціонування національної системи кібербезпеки.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження складають праці таких фахівців у галузі теорії держави та права, як: О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко, С. М. Попов, Т. О. Санжарук, М. Г. Хаустова та ін. З-поміж представників галузей державного управління та адміністративного права у підготовці монографії провідна роль належить працям таких вчених, як: В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, М. І. Ануфрієв, О. Ю. Амосов, О. О. Бандурка, І. Л. Бородін, К. І. Бриль, В. В. Бухарєв, Ю. П. Битяк, В. В. Галуцько, Н. Л. Гавкалова, В. Г. Гриценко, Н. В. Грицяк, І. В. Гиренко, В. Л. Грохольський, С. В. Демедюк, С. В. Діденко, О. Ю. Дрозд, О. М. Єщук, Л. О. Ємець, В. О. Заросило, А. А. Іванищук, О. М. Капля, С. О. Короєд, В. І. Курило, М. Н. Курко, В. І. Литвиненко, Л. В. Литвинова, О. А. Музика-Стефанчук, К. В. Муравйов, А. Ю. Нашинець-Наумова, І. Г. Оксьом, А. М. Подоляка, І. М. Риженко, М. І. Смокович, О. Д. Терещук, О. В. Червякова, І. М. Шопіна, І. М. Ямкова та ін.

Роботи з питань функціонування кіберпростору, реалізації кіберзахисту, забезпечення кібербезпеки, які взято за основу у процесі дослідження, належать таким науковцям, як: О. І. Валушко, І. В. Діордіца, В. М. Дрешпак, О. П. Дзьобань, Р. Є. Еннан, М. В. Камчатний, В. І. Кащук, Ю. І. Крегул, В. А. Ліпкан, С. О. Лисенко, Є. П. Литвинов, В. К. Лур'є, В. В. Марков, Л. О. Матвейчук, В. І. Пашорін, І. О. Поліщук, Д. М. Прокоф'єва, А. І. Семенченко, А. О. Серенок, Я. Б. Турчин, Є. О. Харитонов, В. С. Цимбалюк та ін.

Незважаючи на наявність численних праць та законодавчих нововведень, проблема забезпечення кібербезпеки загалом, та адміністративно-правового забезпечення функціонування національної системи кібербезпеки України, зокрема, залишається актуальною і потребує вивчення, аналізу на критичній

наукової оцінки, з метою розробки напрямів удосконалення правового регулювання відносин у кіберпросторі, його використання на користь особі, суспільству, державі.

Мета монографії полягає у формуванні концепції національної системи кібербезпеки України та визначення напрямів удосконалення адміністративно-правового забезпечення її функціонування. Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати такі завдання:

- визначити ознаки кіберпростору як середовища для реалізації та охорони адміністративних правовідносин;
- встановити поняття та структуру національної системи кібербезпеки України;
- визначити місце та роль норм адміністративного законодавства України у нормативному забезпеченні національної системи кібербезпеки;
- з'ясувати та критично оцінити основні функції національної системи кібербезпеки та інструменти їх реалізації;
- розкрити поняття та схарактеризувати координацію і взаємодію елементів національної системи кібербезпеки на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях;
- ознайомитися із зарубіжним досвідом адміністративно-правового забезпечення функціонування національних систем кібербезпеки, що буде корисним для розвитку національної системи кібербезпеки України;
- розробити шляхи вдосконалення адміністративно-правового законодавства як основи організації та функціонування національної системи кібербезпеки України.

На основі використання універсального для пізнання об'єктів у розвитку діалектичного методу було досліджено всі явища правової діяльності, її взаємозв'язок з урахуванням наявного досвіду адміністративно-правового забезпечення функціонування національної системи кібербезпеки України, а також прогнозуючи вектори майбутнього розвитку.

На основі методів систематизації та групування виділено ознаки кіберпростору як специфічного середовища для реалізації та охорони адміністративних правовідносин. Логіко-се-

мантичний метод застосовано для формування понять національної системи кібербезпеки України та національної системи забезпечення кібербезпеки України.

Використання структурно-функціонального аналізу дало змогу визначити основні функції національної системи кібербезпеки та інструменти їх реалізації. На основі методів порівняння, встановлені місце та роль норм адміністративного законодавства України у нормативному забезпеченні національної системи кібербезпеки, визначені розбіжності у координації та взаємодії її елементів. Поряд із методом моделювання, попередній метод застосовано для вивчення зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення функціонування національних систем кібербезпеки, який можна застосувати при визначенні напрямів розвитку національної системи кібербезпеки України та розробки напрямів підвищення ефективності кіберзахисту та кібероборони.

За допомогою методу спеціального документального аналізу та критичної оцінки визначено основні недоліки адміністративно-правового забезпечення функціонування національної системи кібербезпеки України.

Теоретичну основу монографії складають праці представників адміністративної, інформаційної, цивільної галузей права, теорії права, філософії та ін.

Нормативно-правовою основою монографії є Конституція України, закони України, підзаконні нормативні акти, якими регулюються правові відносини у кіберпросторі, а також міжнародні норми, ратифіковані Україною у сфері адміністративно-правового забезпечення функціонування національної системи кібербезпеки.

Емпіричну базу монографічного дослідження складають результати міжнародних та національних рейтингів, соціологічних досліджень, звітність органів державної влади України, статистичні матеріали, політико-правова публіцистика.

У дослідженні вперше доведено незмінність правової природи суспільних відносин, які реалізуються в кіберпросторі через електронні комунікації з використанням мережі “Інтер-

нет” та/або інших глобальних мереж передачі даних, що ставить під сумнів позицію виокремлення інтернет-відносин (кібервідносин) як нового типу правовідносин. Також виокремлено особливості кіберпростору як специфічного середовища для реалізації та охорони суспільних відносин, урегульованих правом, що необхідно взяти за основу для нормативно-правового регулювання електронного способу комунікації суб’єктів правовідносин з використанням мережі “Інтернет” та/або інших глобальних мереж передачі даних.

Національну систему кібербезпеки України запропоновано позначати як сукупність таких елементів, розвиток яких забезпечить досягнення стану захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави під час використання кіберпростору: 1) нормативно-правова база; 2) суб’єкти забезпечення кібербезпеки, об’єднані в сектори, які взаємодіють на засадах державно-приватного партнерства та координуються єдиним центром; 3) інструменти їхньої діяльності; 4) об’єкти забезпечення кібербезпеки; 5) освіта у сфері кібербезпеки.

Національну систему забезпечення кібербезпеки України запропоновано розуміти як сукупність об’єктів та суб’єктів, зв’язки між якими та з зовнішніми щодо вказаної системи елементами у вигляді окремих заходів, що здійснюються за рахунок охоплених компетенцією кожного форм та методів діяльності, виникають, змінюються та припиняються для досягнення стану захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору.

Суб’єктами національної системи забезпечення кібербезпеки в Україні запропоновано визначити: 1) державу в особі конкретних органів, установ чи організацій; 2) громадянське суспільство у вигляді окремих громадян, громадських організацій, суб’єктів самоврядної влади; 3) приватний сектор у вигляді представників бізнесу.

Також удосконалено концепцію державно-приватної взаємодії у кіберпросторі за рахунок таких пропозицій: 1) забезпе-

чити постійну державно-приватну взаємодію як шлях функціонування національної системи кібербезпеки, для чого відповідний принцип має здійснюватися без вказівки на співпрацю лише в умовах “кризових ситуацій, надзвичайного і воєнного стану, в особливий період”; 2) сформувати спільний центр взаємодії та координації, до якого входитимуть представники держави, ІТ-бізнесу, громадянського суспільства та міжнародних інституцій (ЄС, ENISA, МВФ, НАТО, Інтерпол, Європол та ін.); систему функцій спільного центру взаємодії та координації у сфері кібербезпеки, до яких запропоновано віднести: консультування суб’єктів забезпечення кібербезпеки; проведення навчань та моделювання кібератак; розробку методологічних рекомендацій щодо розвитку засобів та заходів кіберзахисту; аналіз інформації про кіберінциденти та кібератаки; організацію інформаційно-пропагандистської діяльності суб’єктів забезпечення кібербезпеки; організацію взаємодії суб’єктів забезпечення кібербезпеки на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях.

Подальшого розвитку набули: теорія права віртуального простору як унікальної галузі права, предмет якої визначається середовищем реалізації правовідносин, а не їх правовою природою; концепція диференціювання понять “система кібербезпеки” та “система забезпечення кібербезпеки”, на основі якої запропоновано зміни до чинного законодавства України в аспекті використаних термінів, змісту та обсягів понять “сектор системи кібербезпеки”, “національна система кібербезпеки”, “національна система забезпечення кібербезпеки”.